Cultura populară a românilor din Timoc – încercare de periodizare a cercetărilor etnologice

Annemarie SORESCU MARINKOVIĆ

1. Românii timoceni

1.1. Vlahi sau români

Răspândiți în întreaga Peninsulă Balcanică, din imediata vecinătate a Dunării – în Timocul sârbesc şi bulgăresc, ajungând până înspre Cadrilater, în Munții Rodopi, Voivodina, Serbia, Croația, Muntenegru, Macedonia, Albania, Grecia, de-a lungul coastei Adriaticii până în nordul Dalmației, în Munții Pind, în Epir, Thesalia, Peninsula Istria –, reprezentanții *romanității balcanice* au trăit şi trăiesc în comunități mai mult sau mai puțin numeroase. Cu toate că sunt în continuă scădere, unele dintre acestea au reuşit să-şi păstreze până astăzi identitatea cu ajutorul limbii şi al sistemului de credințe tradiționale. Acesta este şi cazul românilor din Timocul sârbesc şi bulgăresc.

În izvoarele bizantine şi slave, locuitorii arealurilor menționate mai sus, inclusiv cei din zona Timocului, care formează o colectivitate aparte, sunt cunoscuți sub numele generic de *vlahi* sau *valahi*[1]. Autorii sârbi şi autoritățile sârbeşti folosesc, pentru a se referi la comunitatea românilor timoceni, termenul *vlahi*. Ceea ce nu ar trebui să fie mai mult decât o chestiune de echivalență lingvistică a devenit însă, între timp, un adevărat izvor de confuzii care, în cazuri extreme, a dus chiar la negarea componentei daco-romane a acestora.

În ultimele decenii, s-a iscat o adevărată polemică pe marginea termenului *vlah*, lansându-se o serie de teorii legate de identitatea etnică a populației care, în mod oficial, este considerată, atât în Serbia, cât şi în Bulgaria, ca fiind alcătuită din vlahi, care vorbesc o limbă distinctă, limba vlahă. Astfel, s-a emis teoria că etnonimul vlah şi glotonimul vlahă ar fi diferite de etnonimul român, respectiv glotonimul român. Din vădite considerente de ordin politic, la un moment dat s-a susținut că vlahii sunt, de fapt, descendenții unor sârbi, bulgari, greci sau albanezi cu un anumit tip de ocupație şi ducând un mod specific de viață – păstorii nomazi. A circulat însă şi ideea că vlahii reprezentau, în trecut, un segment al populației balcanice, diferit din punct de vedere etnic de la o regiune la alta, dar având un statut social şi juridic distinct în timpurile medievale, în formațiunile politice bizantine, sârbeşti, bulgare sau în Imperiul Otoman.

[1] Călin Felezeu şi Ioan Lumperdean încearcă, în *Les Valaques du nord de la Péninsule Balcanique. Esquisse historiques*, să elucideze această confuzie: „Trebuie subliniat, în primul rând, că acest cuvânt reflectă, în sine, continuitatea de receptare prin scris a unei tradiții legate de romanitatea vlahilor din nordul Dunării. În al doilea rând, termenul valah, precum şi alte forme ca *morovalah* sau *morlac* rămân în conştiința populațiilor din zona balcanică ca însemnând, în special, elementul roman (*l'élément romain*). În al treilea rând, valah începe să semnifice, de-a lungul timpului, o *etnie de origine romană*, alta decât cea a altor populații romane din Balcani, cum sunt: macedoromânii, meglenoromânii şi istroromânii. În sfârşit, cuvântul valah înseamnă specificitatea etnică şi nu modul de viață sau o anumită categorie profesională, identificată uneori acestei populații" (Budiş 2001: 26).

Philologica Jassyensia, An II, Nr. 1, 2006, p. 73-92

BDD-A767 © 2006 Institutul de Filologie Română „A. Philippide"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:50:58 UTC)

Trăsătura comună a acestor teorii ar fi ideea că termenul denotă o realitate socială, nu una etnică. Nu putea fi ignorată însă realitatea lingvistică, respectiv faptul că aceşti aşa-numiţi vlahi vorbeau o limbă neslavă, romanică.

Trebuie precizat că termenul vlah (cu diferitele sale variante: *valah, volah, olah*) a apărut în izvoarele scrise la puţină vreme după anul 1000, ajungând să se refere la o populaţie din Europa răsăriteană şi de sud, denumită adesea şi română: „Iniţial termenul, foarte probabil de origine celtică, preluat apoi de germani, slavi, bizantini etc. a desemnat o populaţie romanică, pentru ca după anul 1000, odată cu terminarea etnogenezelor europene, termenul ca atare să desemneze o anume realitate bine precizată din Sud-Estul Europei" (Zbuchea 2002: 10). De regulă, locuitorii de pe Valea Timocului folosesc termenul *român/rumân* pentru a se autodenumi, în timp ce populaţia slavă în mijlocul căreia trăiesc utilizează etnonimul *vlah*. Ba mai mult, atunci când vorbesc româneşte, românii timoceni spun că sunt *rumâni*, iar când vorbesc sârbeşte/bulgăreşte afirmă că sunt *vlahi* (sr./bg. *Vlasi*).

Locuitorii acestui areal au, de asemenea, conştiinţa dublei apartenenţe şi la alt nivel: din punct de vedere teritorial şi administrativ, ei fac parte din Serbia, respectiv Bulgaria, în timp ce, din punct de vedere spiritual şi etnic sunt diferiţi de sârbi/bulgari[2]. Antropologul francez Dejan Dimitrijević-Rufu vorbeşte de identitatea dual㠹 contextuală a românilor timoceni: identitatea românească este exprimată în cadrul comunităţii locale româneşti/vlahe, iar în afara acestei comunităţi ei îşi declară o identitate sârbească (Dimitrijević-Rufu 1998).

Însă lucrurile nu sunt atât de simple pe cât am fi tentaţi să credem. Chiar dacă în cadrul comunităţii locale se declară români, delimitându-se de sârbii în mijlocul cărora trăiesc, timocenii insistă asupra deosebirii faţă de românii din România[3] sau de cei din Banatul sârbesc, resimţiţi mereu ca alteritate, în ciuda tulburătoarelor asemănări cu aceştia. Cu toate că simt că nişte fire invizibile îi leagă de spaţiul nord-dunărean, nu acceptă bucuroşi identificarea cu România. Cel mai aproape de realitate ar fi, probabil, să afirmăm că identitatea lor de grup este mai puternică decât o presupusă identitate naţională.

1.2. Limba vorbită

Atât românii timoceni din Serbia, cât şi cei din Bulgaria, sunt, în marea lor majoritate, bilingvi, vorbind atât limba română, cât şi limba sârbă, respectiv bulgară. Există însă şi excepţii, în generaţiile foarte tinere sau foarte bătrâne: în satele izolate se pot întâlni bătrâni care nu ştiu sârbeşte, în timp ce se constată o tendinţă, tot mai accentuată în ultimul timp, în rândul generaţiei tinere, de a învăţa doar sârbeşte. De asemenea, folosirea intensivă a limbii de stat nu a rămas fără urme. Pe lângă împrumuturile masive, dintre care unele afectează chiar fondul lexical de bază, numeroase sunt neologismele din sârbă sau bulgară, care colorează în mod specific aceste graiuri şi contribuie la îmbogăţirea continuă a vocabularului.

Românii de pe Valea Timocului sârbesc se împart în două grupe, în funcţie de graiul vorbit: *ungureni* şi *ţărani*. Ungurenii, mult mai numeroşi şi locuind în regiunea delimitată de râul Morava la vest, Crna Reka la sud, Dunăre la nord şi Timoc la est,

[2] Pentru o analiză mai detaliată a conştiinţei dublei apartenenţe la românii timoceni din Bulgaria vezi Budiş 2001: 28.

[3] Trebuie menţionat faptul că în Serbia de răsărit, după revoluţia din 1989, românii au început să sosească în număr foarte mare, la început în căutare de muncă, iar mai apoi pentru a se stabili permanent, de regulă căsătorindu-se cu cetăţeni sârbi.

BDD-A767 © 2006 Institutul de Filologie Română „A. Philippide"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:50:58 UTC)

vorbesc un grai care reprezintă continuarea directă a subdialectului bănățean, în timp ce graiul țăranilor, care trăiesc în regiunea Ključ şi Negotinska Krajna, este foarte apropiat de subdialectul muntean al limbii române. I. Pătruț, în 1942, în *Folklor dela românii din Sârbia*, vorbind despre limba românilor timoceni, afirma: „Din punct de vedere al graiului, teritoriul locuit de aceşti Români se împarte în două părți: una mai mare, la Vest, care aparține graiului bănățean, şi a doua la Est, în Craina, în care se vorbeşte un graiu foarte apropiat de cel din partea apuseană a Olteniei", oferind şi o succintă descriere a diferențelor dintre cele două idiomuri: „Deosebirea dintre cele două graiuri o constitue mai ales felul în care se pronunță sunetele *t, d*, urmate de *e, i*, şi africatele *ĉ, ĝ* (ce, ge). În localitățile cu graiu bănățean, în loc de *t, d* (urmate de *e, i*) se rosteşte *ć, dź*, iar în loc de *ĉ, ĝ* (ce, ge), *ś, ź*. În localitățile care țin de graiul oltenesc, *ĉ, ĝ* se rostesc ca în limba literară (ce, ge), dar *t, d* (urmate de *e, i*) devin *t', d'*, ca în Vestul Olteniei şi prin Transilvania" (Pătruț 1942: 331). Emil Petrovici, într-un studiu apărut în acelaşi număr al *Anuarului Arhivei de Folklor*, descrie graiul vorbit în satul Jdrela, din Serbia de răsărit, asemănător cu cel de pe Valea Almăjului şi, în general, cu cel din sudul Banatului (Petrovici 1942: 56). Aceste două însemnări se numără, din păcate, printre foarte puținele surse dialectologice româneşti cu privire la subdialectele vorbite de românii timoceni.

Etnolingvista Biljana Sikimić, din Serbia, pe baza propriilor cercetări de teren desfăşurate între anii 1999 şi 2000, a realizat o hartă a graiurilor româneşti vorbite pe teritoriul acestui stat. Aceasta, pe lângă patru puncte româneşti din Banatul sârbesc, a inclus şase localități de *ungureni* (Dubočka, Kladurovo, Jabukovac, Zlot, Metovnica şi Baševica) şi şapte de *țărani* (Podvrška, Dušanovac, Kobišnica, Mokranje, Kovilovo, Gradskovo şi Halovo) de pe Valea Timocului (Sikimić 2003: 89). Autoarea trăgea concluzia că, în arealul lingvistic extrem de complex al Serbiei de nord-est – în zonă existând sate de sârbi, de români *ungureni* şi *țărani*, precum şi de *bufeni* (stabiliți relativ recent în oraşele miniere din zonă) şi încheindu-se multe căsătorii mixte – situația lingvistică este mult mai complicată decât s-ar părea. Astfel, pe lângă cele două subdialecte, bănățean şi muntean, trebuie să se țină cont şi de existența graiului *bufenilor*, în jurul oraşului Majdanpek. În ceea ce priveşte subdialectul bănățean, există o serie de diferențe între graiurile vestice (satele Dubočka şi Kladurovo) şi cele estice (punctul Metovnica), satul Zlot, pe de altă parte, deosebindu-se şi de unele, şi de celelalte. Şi în spațiul relativ redus în care se vorbeşte subdialectul muntean există cel puțin două graiuri diferite, fără granițe foarte ferme (Sikimić 2005 a: 149-150). Din perspectivă sociolingvistică, cercetătoarea sârbă observă diferențe în limba vorbită între persoanele tinere şi bătrâne, notând că la tineri (născuți, de regulă, după 1960) pot fi observate modificări de intonație şi restrângerea fondului lexical; de asemenea, influența dialectului sârbesc vorbit în zonă este evidentă în calcuri şi în numeroasele împrumuturi lexicale (Sikimić 2001: 113).

Românii din zona Timocului bulgăresc se împart în *văleni, câmpeni* şi *pădureni*, după zonele geografice în care trăiesc. Deşi cunoscute de multă vreme, nici aceste graiuri nu s-au bucurat de atenția corespunzătoare din partea specialiştilor. Primele cercetări datează de la începutul secolului trecut şi aparțin lui Gustav Weigand, care a inclus în rețeaua anchetată de el în vederea întocmirii *Atlasului Limbii Române* şi trei localități din acest spațiu.

BDD-A767 © 2006 Institutul de Filologie Română „A. Philippide"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:50:58 UTC)

Un sfert de veac mai târziu, Emanoil Bucuța făcea o analiză onorabilă a limbii vorbite în aceste locuri, precum şi a folclorului şi a istoriei acestei comunități (Bucuța 1923 /1943/). Începând cu anul 1969, Virgil Nestorescu a întreprins, în mod sistematic, anchete dialectale în 28 de localități cu populație românească din regiunea Vidin. În volumul *Românii timoceni din Bulgaria*, acesta a remarcat câteva fenomene care atrag atenția chiar de la primele contacte cu vorbitorii acestor graiuri, şi anume o serie de fonetisme arhaice şi de fenomene morfologice ieşite din comun, dintre care cel mai interesant pare a fi conservarea unei forme identice de conjunctiv şi indicativ, explicată prin condițiile speciale de evoluție pe un teren lingvistic străin, departe de influența nivelatoare a limbii române literare, nu printr-o relație cu dialectele sud-dunărene (Nestorescu 1996).

1.3. Amplasarea comunității

Comunitatea românilor timoceni din cele două state slave sud-dunărene, Serbia şi Bulgaria, este plasată în triunghiul teritorial cu baza la nord pe Dunăre, pe segmentul cuprins între localitățile româneşti Baziaş şi Calafat, care are drept axă principală râul Timoc. În nord-estul Serbiei, aceştia ocupă zona cuprinsă între Dunăre la nord, granița cu Bulgaria[4] la est, râul Morava la vest şi Munții Rtanj (sau axa Paraćin-Zaječar) la sud, formând un continuum demografic cu cea din nord-vestul Bulgariei, aflată între oraşul Vidin, granița cu Serbia şi Dunăre.

Cât priveşte numărul de localități cu populație românească din Bulgaria, datorită faptului că această comunitate este semnificativ mai redusă numeric decât cea din Serbia, lucrurile sunt destul de clare. În anul 1913, Vâlsan afirma că „românii din Bulgaria se întind în grup foarte compact pe malul Dunării, între oraşul Vidin şi râul Timoc, fiind, astfel, în continuare cu românii din Serbia. Această bucată de pământ cu adevărat românească în privința populației, cuprinde 36 de sate curat româneşti" (Vâlsan 2001: 257). Aproape 90 de ani mai târziu, o altă cercetătoare a acestei regiuni, Monica Budiş, ajungea la o concluzie asemănătoare. Vorbind despre românii timoceni din Bulgaria ca despre o „oază de romanitate orientală în mijlocul unei mase slave", Budiş pleda pentru considerarea acestora drept comunitate, aducând ca argument numărul de localități în care aceştia trăiesc: „Şi cum ar putea fi considerată altfel decât comunitate, când este vorba de un număr de peste 30 de sate, situate numai în zona Vidin şi de încă aproximativ 20 de localități compact româneşti, aflate pe valea Dunării, de la Vidin la Ruse?" (Budiş 2001: 27).

În privința numărului de sate româneşti[5] din Serbia, datele rămân destul de aproximative, datorită dimensiunii apreciabile a comunității. În 1905, Tihomir Đorđević afirma că „în Serbia există 485 de localități locuite de români, dintre care, în 165 numărul lor este însemnat" (Georgevici 1905 /1943/: 28), iar în 1943, A. Dumitrescu-Jippa şi O. Metea menționau că ar fi vorba de 315 sate în care locuiesc români, dintre care 202 pur româneşti (Dumitrescu-Jippa şi Metea 1943). În ultimele decade însă, se pare că populația românească din Serbia de răsărit a scăzut simțitor, drept rezultat al diferitelor politici de asimilare. Cu toate acestea, e cert că astăzi timocenii locuiesc în mai

[4] În majoritatea studiilor româneşti se menționează că Timocul este graniță statală între Serbia şi Bulgaria. Trebuie să atragem însă atenția asupra faptului că, în prezent, acest râu se găseşte pe teritoriul Serbiei.

[5] Menționăm că facem referire doar la comunitatea istorică a românilor timoceni, diferită de cea a românilor din Banatul sârbesc.

BDD-A767 © 2006 Institutul de Filologie Română „A. Philippide"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:50:58 UTC)

mult de o sută de localităţi aflate pe teritoriul câtorva regiuni administrative, şi anume: Bor, Đerdap, Golubovac, Kladovo, Majdanpek, Negotin, Požarevac, Resava şi Zaječar.

1.4. Dimensiunea comunităţii

Cea mai veche statistică identificată de cercetătorii români cu privire la românii timoceni din Serbia se referă la anul 1846, când au fost înregistrate 97.215 de persoane (Vâlsan 1913 /2001/: 264, Dumitrescu-Jippa şi Metea 1943: 24). În 1850, în statisticile sârbeşti apărea un număr de 104.343 de români, pentru ca, patru ani mai târziu, numărul românilor să crească la 122.593 (Constante 1929). La începutul secolului al XX-lea, numărul acestora a atins cifra maximă, de aproape 160.000. După primul război mondial, primul recensământ oficial, făcut în 1921, a înregistrat, pe teritoriul întregii Iugoslavii, 231.068 de români, dintre care, între Timoc şi Morava, 149.946 (Zbuchea 2002: 72). După cum se poate lesne observa, cifra este aproximativ echivalentă cu cea din 1854, însă toate aceste date trebuie privite cu circumspecţie, pentru că recensămintele au fost întotdeauna tributare unei politici sau alteia, care au încercat să găsească diverse soluţii de escamotare a chestiunii înregistrării românilor din această regiune.

Ilustrative sunt şi statisticile bulgare de după 1878. Dacă în 1910 numărul românilor atingea cifra maximă (79.429), după război aceasta este în continuă descreştere, ajungând, de la 57.312 de persoane, în 1920, la 16.405 în 1934 (Zbuchea 2002: 74).

În perioada interbelică, diverşi cercetători şi reprezentanţi ai autorităţilor sau ai timocenilor au avansat cifra de 300.000 de români în Timocul sârbesc. De asemenea, un raport cumulativ al Ministerului Afacerilor Străine din 1935, citat de G. Zbuchea în cartea sa *Românii timoceni*, menţionează existenţa în Timocul iugoslav a peste 210.000 de români şi în cel bulgar a circa 100.000 de români (Zbuchea 2002: 76).

În ultimul timp, atât în Serbia, cât şi în Bulgaria, timocenii au fost trecuţi la o rubrică specială, cea a vlahilor, încercându-se mascarea caracterului lor etnic românesc şi sugerându-se că ar fi un popor distinct, cu o limbă proprie. La toate acestea s-au adăugat o rată a natalităţii scăzută, precum şi valurile emigraţioniste către vest (iniţial în căutarea unui loc de muncă, apoi pentru stabilirea permanentă). Conform recensământului sârbesc din 1991, primul în care vlahii apar ca o comunitate etnică distinctă, printre cei 8.733.952 de locuitori ai Serbiei (statistica nu a inclus şi regiunea Kosovo) se numără 42.364 de români şi 17.810 vlahi. În orice caz, e interesant de observat că, la o întrebare suplimentară, referitoare la limba maternă, 71.540 de persoane au declarat că vorbesc limba vlahă. Printre acestea, pe lângă cei care s-au declarat vlahi, au mai fost 53.721 de sârbi şi 42 de români[6]. Indirect, rezultatele acestui recensământ semnalizează că o mare parte a celor care provin din familii de români timoceni sau familii mixte, în care unul din membri este „vlah", renunţă să îşi declare identitatea vlahă. Cum se poate vedea din rezultatele de mai sus, aceştia au optat, într-o proporţie covârşitoare, pentru o identitate sârbească.

La ultimul recensământ sârbesc, cel din 2002, numărul vlahilor din Serbia a crescut la 40.054 (0,53% din totalul populaţiei), depăşindu-l pe cel al românilor, a căror cifră se ridică doar la 34.576 (0,46%) (Recensământ 2002). În comparaţie cu datele din 1991, numărul acestora s-a dublat. Însă aceste date trebuie privite mai degrabă ca o creştere a prestigiului şi ca o îmbunătăţire a imaginii de sine a comunităţii decât ca o creştere drastică a populaţiei româneşti.

[6] Datele au fost obţinute de la Institutul Naţional de Statistică din Belgrad.

BDD-A767 © 2006 Institutul de Filologie Română „A. Philippide"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:50:58 UTC)

La recensământul bulgar din 1992, 5.159 persoane s-au declarat vlahi, iar 2.491 români. Trebuie însă remarcat faptul că în cele două categorii se află atât români, cât şi aromâni împrăştiaţi în întreaga Bulgarie (Zbuchea 2002: 80).

Pe de altă parte, reprezentanţii timocenilor din Serbia şi Bulgaria vehiculează astăzi cifre extrem de mari, vorbind chiar de 2 milioane de români pe Valea Timocului. Discrepanţele între recensămintele oficiale şi cele ale diferitelor asociaţii şi ONG-uri stau, de asemenea, mărturie pentru extremismele care animă şi o parte, şi cealaltă. Cert este că numărul timocenilor, în momentul de faţă, este dificil de aproximat, în condiţiile în care mulţi dintre ei refuză să îşi declare identitatea etnică, şi mai mulţi sunt plecaţi la muncă în ţările Europei vestice, iar ultimul recensământ nu a mai inclus, la rubrica informaţii suplimentare, limba maternă.

1.5. Origini

În ceea ce priveşte originea românilor timoceni, frapantă este lipsa, aproape totală, de izvoare bibliografice. Dacă vlahii din Peninsula Balcanică, în general, au atras atenţia multor învăţaţi şi călători străini, informaţiile despre românii timoceni sunt extrem de sumare, aceştia fiind, de cele mai multe ori, consemnaţi doar accidental. În 1904, F. Kanitz făcea observaţia că „originea Rumunilor, Vlahilor sau Românilor, cu toate sforţările ştiinţei istorice, n'a fost clasificată îndeajuns până astăzi. Niebuhr îi numea un popor enigmatic. Alţi cercetători se supralicitau în ipoteze, care duceau la cele mai contradictorii concluzii" (Kanitz 1904 /1943/: 13). Unsprezece ani mai târziu, George Vâlsan, caracterizând în mod foarte general situaţia cunoaşterii pe acest teren, sublinia, în aceiaşi termeni ca şi învăţatul german: „Mărginindu-ne la grupul compact românesc dintre Morava şi Timoc, în privinţa vechimii lui, mai toţi istoricii români şi sârbi sunt de acord: nu avem dovezi de o mare vechime a românilor din aceste ţinuturi" (Vâlsan 1913 /2001/: 262).

Există multe voci care susţin că procesul de etnogeneză a poporului român a avut loc pe ambele maluri ale Dunării. Cronicile secolelor al XVII-lea şi al XVIII-lea, mai apoi scrierile lui Dimitrie Cantemir şi ale Şcolii Ardelene, precum şi operele istoricilor A.D. Xenopol, Nicolae Iorga, Dimitrie Onciu şi ale multor lingvişti, dintre care îl amintim doar pe C.A. Rosetti – toate acestea demonstrează unitatea de limbă şi de tradiţii folclorice a românilor din nordul şi din sudul Dunării. De asemenea, într-o lucrare foarte recentă, I.F. Dobrescu şi Nicoleta-Laura Dobrescu consideră că cea mai plauzibilă ipoteză este că „o parte a lor (a românilor timoceni, n.m.) sunt urmaşii direcţi ai populaţiei romanizate din provinciile Moesia Superior şi Dacia Ripensis" (Dobrescu şi Dobrescu 2005: 85).

Cu toate că teoria roesleriană sau imigraţionistă a fost demontată în epocă, trebuie amintit că aceasta, bazându-se tot pe lipsa izvoarelor istorice, susţinea că dacii au fost distruşi în totalitate în cele două războaie daco-romane şi că românii s-au format la sud de Dunăre şi apoi au imigrat la nord. Astfel, s-a considerat că zona Timocului a constituit una dintre vetrele de formare a poporului român, fiind, totodată, şi o verigă de legătură între românii de la nordul Dunării şi aromânii din inima Peninsulei Balcanice. Combătându-se autohtonia şi continuitatea românilor timoceni, a fost lansată, în mod complementar, o altă ipoteză, contrară celei roesleriene. Această teorie, care admitea apartenenţa timocenilor la blocul românesc, sugera că o parte din românii trăitori în Oltenia şi în Banat au trecut Dunărea şi s-au stabilit de o parte şi de alta a Timocului, mai ales în secolele al XVIII-lea şi al XIX-lea, acestora adăugându-li-se şi importante

BDD-A767 © 2006 Institutul de Filologie Română „A. Philippide"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:50:58 UTC)

contingente provenind din sudul Peninsulei Balcanice, din rândurile aromânilor (Zbuchea 2002: 8).

În mediile sârbeşti şi bulgăreşti a circulat chiar teoria că grupuri masive de sârbi, respectiv de bulgari, au trecut cândva în România, din cauza opresiunilor turceşti, unde au stat un timp, au învăţat limba şi au deprins obiceiurile, iar apoi s-au întors în locurile de baştină.

C. Constante, într-o lucrare publicată în 1929, avansa câteva ipoteze cu privire la sosirea românilor pe Valea Timocului. Potrivit învăţatului român, trei sunt datele posibile la care s-ar fi petrecut migraţia acestora: 1) în secolul al XIV-lea, după năvălirea turcilor; 2) în secolul al XVII-lea; 3) în anul 1848 – *ungurenii* (care au fugit din Ungaria după revoluţia lui Horea, Cloşca şi Crişan) şi în anul 1838 – *ţăranii* (în timpul Regulamentului organic) (Constante 1929). De asemenea, învăţatul român citează o serie de acte care documentează faptul că sate întregi de români au trecut din România şi Ungaria în Serbia. Astfel, la 1630 se menţionează trecerea unui sat întreg în părţile Vidinului, iar la 1787 se ştie că din judeţul Dolj au emigrat în sudul Dunării peste 15.000 de ţărani. De asemenea, C. Constante susţine şi ideea migraţiilor permanente, de dată recentă.

Ştefan Meteş, vorbind despre emigrările românilor din Transilvania în Serbia şi fondându-şi afirmaţiile pe cronici maghiare, reviste nemţeşti de epocă, pe studiile lui Tihomir Đorđević, Felix Kanitz, Ljubomir Jovanović şi Emil Petrovici, susţine, de asemenea, teoria unei populaţii autohtone, peste care s-au suprapus, de-a lungul timpului, valuri de români veniţi de la nord de Dunăre: „În Serbia – unde erau din străvechi timpuri români autohtoni sau veniţi în veacul al XVIII-lea – li s-au adăugat şi românii ungureni bănăţeni, care, sătui de exploatarea ungaro-austriacă, au preferat să treacă Dunărea sub domnia de atunci a turcilor. Însuşi viitorul împărat Iosif al II-lea, care a vizitat Banatul timp de o lună, aprilie-mai 1878, scrie despre situaţia intolerabilă ce a găsit-o aici" (Meteş 1971: 88).

În absenţa izvoarelor istorice şi a unor argumente solide referitoare la arealul în discuţie, originea şi istoria exactă a populaţiei de pe Valea Timocului este greu de creionat. Dacă ei au fost acolo de la începuturile formării poporului român sau au venit mai târziu şi când, este greu de spus. Chiar dacă acceptăm ideea unei vechi vieţuiri româneşti în regiune, nu putem nega nici faptul că împrejurările economice, istorice şi politice au condus la migraţii succesive, diferite ca amploare în funcţie de perioadă, dar, în orice caz, numeroase, dinspre regiunile din nordul Dunării înspre cele din sud. Fiscalitatea excesivă şi sistemul de obligaţii la care ţăranii erau supuşi în ţările române şi în Austroungaria au determinat refugierea la sud de Dunăre a numeroase grupuri de populaţie. Chiar primii raportori despre acest ţinut au ţinut să noteze că: „Serbia liberă, în care ţăranul este stăpânul pământului său şi făuritorul propriului său belşug a fost şi mai târziu o momeală pentru vlahii din ţările vecine" (Georgevici 1905 /1943/: 39). Dacă suprapunem toate aceste informaţii disparate, „obţinem, oricât de difuză, imaginea unor migraţii în valuri numeroase, dezorganizate, câteodată dezorientate sau disperate, înspre un spaţiu încă liber, sau care, oricum, mai putea absorbi populaţie" (Hedeşan 2004: 379). Migraţiile de la nord la sud de Dunăre petrecute în decursul vremii explică nu numai trăsăturile lingvistice comune, ci şi asemănările care merg uneori până la identitate între folclorul acestei populaţii şi cel nord-dunărean, între obiceiurile şi cultura populară a românilor de pe ambele maluri ale Dunării.

BDD-A767 © 2006 Institutul de Filologie Română „A. Philippide"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:50:58 UTC)

2. Perioada de pionierat a cercetărilor privitoare la cultura populară a românilor timoceni

Se pare că pentru prima dată cântecele populare ale românilor timoceni ar fi fost culese de către marele folclorist sârb Vuk Karađić, pe când era vameş la Kladovo (1811-1813) şi la Brza Palanka, culegere dăruită lui Gheorghe Asachi în 1823, în semn de prietenie, dar mistuită de flăcări, o dată cu Biblioteca naţională din Iaşi.

Cele dintâi poezii populare de la românii timoceni au fost publicate la Paris în 1889, de către Emile Picot, în *Chants populaires des Roumains de Serbie*, culegători fiind doi învăţători din familii româneşti şi o institutoare sârboaică. Textele, scrise cu caractere chirilice, au fost descifrate de scriitorul francez cu ajutorul lui Alexandru Odobescu, şi traduse apoi în limba franceză.

De asemenea, C. Cosmescu dă tiparului câteva *Poezii populare de la românii din Serbia* în „Convorbiri literare", anul XXXIII, nr.9, iar Ovid Densusianu, I.A. Candrea şi Th. Speranţia, la 1908, în *Graiul nostru*, publică folclor din sudul cazanelor Dunării (vezi Sandu Timoc 1967).

Începând cu anul 1859, etnograful F. Kanitz a făcut o serie de anchete de teren în această regiune, semnând, mai târziu, câteva lucrări despre Serbia şi Bulgaria. El a consemnat masiva prezenţă a românilor timoceni în zonă, despre care a făcut numeroase observaţii de natură etnografică. Subtitlul capitolului al patrulea din lucrarea sa *Serbia*, intitulat *Românii*, este edificator în acest sens: *Originea românilor – Limba – Bărbaţii – Femeile – Educaţia spirituală – Agricultura – Spiritualitatea – Obiceiuri şi datine – Superstiţii*. Cu toate că notaţiile despre cultura populară sunt, în general, foarte sumare, învăţatul german descrie, pe mai multe pagini, serbarea patronului casei, care, ca şi la slavii sudici, joacă un rol de căpetenie în calendarul românilor, precum şi nunta, care are loc cu o pompă specială. Însă atenţia sa este atrasă în special de înmormântările româneşti. Datorită lui avem una dintre primele descrieri ale ceremonialului funerar la românii timoceni din Serbia: „Ciudate, dar asemănându-se în multe puncte cu obiceiurile funebre din aproape tot estul Europei, sunt înmormântările româneşti. Şi la Români apar imediat după moarte sau chiar încă înainte de moarte, bocitoare plătite, care 24 de ore şi chiar mai multe zile umplu cu vaetele şi strigătele lor atmosfera până şi la groapă. Rudele decedatului amestecă vaetele lor, dureroase, care sunt deseori poetice, în acest jalnic concert. Mortului i se pun trei obiecte în sicriu: un băţ pentru trecerea Iordanului, o basma pentru îmbrăcăminte şi o para pentru Sf. Petru, la deschiderea porţilor raiului. În mormânt se pune vin şi pâine pentru ca mortul să nu ducă lipsă nici în lumea cealaltă. Prohodul se săvârşeşte cu mare fast. El se repetă după şase săptămâni, şase luni, după un an şi după cinci ani. Ici şi colo mai e răspândită credinţa în vampiri, mai ales se bănuesc în bărbaţii roşcaţi morţi, care pot apărea în orice formă, în chip de câine, broască, purece, ploşniţă, sugând cu predilecţie sângele fecioarelor frumoase. Prin baterea cadavrului în cuie de sicriu sau printr'un ţăruş puternic, se crede că ei sunt făcuţi inofensivi" (Kanitz 1904 /1943/: 19).

Una dintre primele lucrări sârbeşti referitoare la obiceiurile românilor de pe Valea Timocului este semnată nu de un etnograf, cum ne-am fi aşteptat, ci de un medic – Stevan Mačaj. Manuscrisul acestuia, elaborat în urma cercetărilor de teren din jurul oraşului Zaječar şi datând din a doua jumătate a secolului al XIX-lea, a fost păstrat în arhivele Uniunii Medicilor din Serbia şi a văzut pentru prima oară lumina tiparului cu o sută de ani mai târziu, în revista *Razvitak*. Acesta face o prezentare sumară, dar bine

BDD-A767 © 2006 Institutul de Filologie Română „A. Philippide"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:50:58 UTC)

documentată a obiceiurilor la naştere, nuntă şi înmormântare, a ritualurilor legate de ciclul calendaristic, a portului popular şi a trăsăturilor de caracter ale românilor.

Neobositul Gustav Weigand, excelent cunoscător al tuturor celor patru ramuri ale românismului, a făcut, la sfârşitul secolului al XIX-lea, o serie de studii lingvistice în această zonă, interesându-se, însă, şi de port, arhitectură, situaţie culturală şi politică. A încercat, de asemenea, să răspundă unor întrebări legate de trecutul istoric al românilor timoceni şi a constatat procesul de sârbizare şi bulgarizare a acestora, aproximându-le numărul la 180.000 în nord-estul Serbiei şi la 50.000 în jurul Vidinului (Weigand 1900 /1943/).

Profesorul bulgar de etnografie Stojan Romanski a cutreierat, în vara anului 1916, toată regiunea dintre Timoc şi Morava, cu scopul de a studia etnografia acestui ţinut. A vizitat aproape toate satele româneşti din zonă, adunând pentru fiecare dintre acestea date etnografice şi culegând poezii populare şi alte texte folclorice (Romanski 1922 /1943/).

Etnograful sârb Tihomir Đorđević este cel care, în această perioadă de tatonare a noului teren şi a problematicii românilor timoceni, a scris o lucrare de proporţii despre românii din zona de nord-est a Serbiei, intitulată sugestiv *Printre românii noştri.* Unul dintre primele jurnale de teren din istoria etnografiei sârbeşti, studiul lui Đorđević documentează prezenţa românilor în această regiune a Serbiei, autorul fiind conştient că demersul său nu va fi agreat de „patrioţi": „Ştiu că mulţi din patrioţii noştri îngrijoraţi vor da din cap şi vor spune că comit o trădare faţă de patrie atunci când mă încumet să vorbesc despre românii din Serbia, care, după părerea multora, trebuiesc tăinuiţi sau cel puţin trecuţi sub tăcere, pentru că adevărul asupra românilor din Serbia poate să ducă la o aşa zisă «chestiune românească din Serbia» care, după părerea lor, prezintă un mare pericol. Poate să fie aşa. Dar şi fără rândurile de faţă toată lumea ştie că în Serbia sunt şi români" (Georgevici 1905 /1943/: 24). Cu toate că, la fel ca F. Kanitz sau S. Romanski, nu ezită să vehiculeze stereotipuri etnice[7], Đorđević oferă informaţii demne de încredere despre cultura populară şi obiceiurile româneşti din Serbia de răsărit. Capitolul dedicat satului Valakonje, din apropiere de Boljevac, este cel mai extins, etnograful descriind în detaliu obiceiurile de înmormântare, printre care căratul apei, complicatul sistem al pomenilor, pâinile rituale, dezgroparea mortului după 40 de zile. De asemenea, un loc special îl ocupă paginile despre credinţa în moroi, precum şi despre ritualul Crăiţelor de Rusalii.

Observăm că aceste prime încercări de conturare a unei problematici a românilor timoceni, oferă, înainte de toate, detalii despre dispunerea lor geografică şi emit ipoteze despre sosirea lor acolo de la nord de Dunăre, descriindu-le uneori obiceiurile sau oferind scurte culegeri de creaţii folclorice. Chiar dacă primii raportori despre românii din Timoc nu ne oferă studii consistente despre această comunitate, şi în ciuda faptului că, deseori, le-a lipsit obiectivitatea ştiinţifică, aceştia nu au putut să nu observe specificul acestei populaţii româneşti, şi anume că, în lipsa şcolii, bisericii şi administraţiei în limba maternă, timocenii au reuşit să îşi menţină nealterate, de-a lungul

[7] „N-aş putea spune că sunt deosebit de inteligenţi ori îndemânatici. Tot aşa, nu sunt nici bravi şi nici demni, ci perfizi şi răutăcioşi. Sunt linguşitori şi destul de lacomi faţă de bunurile altora. Nimic înălţător şi generos nu se poate găsi la ei într-o măsură mai mare" (Georgevici 1905 /1943/: 36) sau „Românii sunt şireţi, laşi, cruzi şi leneşi. (...) Românul ocoleşte lupta şi argumentul făţiş. În dos, însă, stă la pândă pentru jaf şi omor" (Kanitz 1875 /1943/: 17).

BDD-A767 © 2006 Institutul de Filologie Română „A. Philippide"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:50:58 UTC)

veacurilor, limba şi obiceiurile, care au funcţionat ca o adevărată „centură de rezistenţă" pentru păstrarea identităţii naţionale.

3. Cercetări şi studii româneşti referitoare la cultura populară a românilor timoceni

3.1. Concretizarea problematicii românilor timoceni

Cei doi cercetători români care inaugurează un nou capitol al ştiinţelor umane româneşti, un capitol care poate fi numit, generic, *problematica românilor sud-dunăreni*, sunt geograful George Vâlsan şi lingvistul George Giulea. Cercetătoarea timişoreancă Otilia Hedeşan, în studiul intitulat *Dilemele unei comunităţi uitate: vlahii din Timoc*, face o analiză detaliată a lucrărilor celor doi oameni de ştiinţă despre comunitatea de români din sudul Dunării (Hedeşan 2004).

În anul 1913, cei doi foarte tineri cercetători publică împreună o culegere de texte tradiţionale în versuri, intitulată *Dela românii din Serbia*, *Culegere de literatură populară cu hartă, fotografii, note, glosar*, iar George Vâlsan, trei studii separate, intitulate *Românii din Serbia, Românii din Craina Serbiei* şi *Românii din Bulgaria şi Serbia – Aşezare, vechime, număr, fizionomie, stare economică şi socială* (apărute mai întâi în volumul colectiv *România şi popoarele balcanice* şi reluate apoi în volumul tematic *Românii din Timoc*, vol. II, Culegere de izvoare îngrijită de C. Constante şi A. Golopenţia şi în George Vâlsan, *Studii antropogeografice, etnografice şi geopolitice*). Aceste texte îşi propun să semnaleze existenţa unor comunităţi româneşti încă prea puţin studiate la sud de Dunăre. În acest sens, Otilia Hedeşan detaliază: „Este vorba despre un domeniu de studiu care trebuia, din capul locului, decupat şi distins de cercetarea aplicată a comunităţilor reprezentate de vorbitorii dialectelor sud-dunărene: aromânii, meglenoromânii ori istroromânii. Altfel spus, orice referire la «românii sud-dunăreni» trebuia să însemne, implicit, o discuţie despre «românii din trunchiul dacoromânesc» care locuiesc undeva în Balcani şi, cel mai frecvent, pe Valea Timocului" (Hedeşan 2004: 372).

Studiile celor doi cercetători vin să confirme importanţa subiectului la care se făcuseră referiri pasagere încă de la mijlocul secolului al XIX-lea şi să-i contureze morfologia cu ajutorul informaţiilor existente în literatura de specialitate, dar, mai ales, pe baza propriilor cercetări de teren, întreprinse în prima decadă a secolului al XX-lea, care „au avut scop pur ştiinţific, geografic, etnografic, lingvistic" (Vâlsan 1913 /2001/: 257). Studiile lui Vâlsan şi Giuglea orientează, indirect, interesul pentru comunitatea românilor timoceni pe patru traiecte: geografic, demografic, istoric şi etnografic/folcloric, „oferind, prin ele însele, un exemplu pentru utilitatea şi complexitatea unui raport situat la intersecţia acestor tipuri de investigaţie ştiinţifică" (Hedeşan 2004: 373).

3.2. Cercetătorii români despre Timoc până la al doilea război mondial

În anii care au urmat s-au scris câteva studii de referinţă despre Timoc. Aici trebuie amintite cele trei volume *Românii din Timoc*, apărute între 1942 şi 1943 şi îngrijite de C. Constante şi Anton Golopenţia. Aceste trei volume reiau, traduc şi editează unele studii mai vechi, publicate la începutul secolului, cum ar fi cele ale lui Felix Kanitz (*Bulgaria Dunăreană şi Balcanii* şi *Românii*), Gustav Weigand (*Românii şi aromânii în Bulgaria*), Tihomir Đorđević (*Printre românii noştri*), sau, mai târziu, cum ar fi cel al lui Vâlsan, publicat pentru prima dată în 1913, *Românii şi aromânii din Bulgaria*.

BDD-A767 © 2006 Institutul de Filologie Română „A. Philippide"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:50:58 UTC)

De asemenea, volumul al treilea include amplul studiu al lui Emanoil Bucuța, apărut în 1923, *Românii dintre Vidin şi Timoc*, care semnează o mini-monografie închinată românilor „vidineni", o scriere pasionată, cu certe calități literare, având, totodată, şi valoarea ştiințifică ce i-o conferă varietatea şi bogăția de informații. În cea de-a treia parte a studiului, *Datinele*, Bucuța prezintă câteva obiceiuri ale timocenilor din Bulgaria, printre care joimărica, creițele şi căluşarii.

În 1929, C. Constante publică lucrarea intitulată *Românii din Valea Timocului şi a Moravei*, care reprezintă, de fapt, conferința ținută la Societatea de Cultură Macedo-Română, în primăvara anului 1925. Scrierea, concepută în urma unei călătorii pe Valea Timocului, care a avut loc în 1906 şi în cursul căreia a adunat costume şi obiecte casnice, este una la fel de pasionantă ca a lui Bucuța, Constante deplângând faptul că „principiul naționalităților", după război, nu şi-a putut găsi în totalitate aplicarea şi că „fâşii sângerânde din trupul mare şi frumos al neamului românesc" au rămas în afara granițelor României Mari. Cu toate că lucrarea nu este de o importanță etnografică deosebită, autorul face unele observații foarte pertinente cu privire la credințele românilor timoceni. Pe lângă mențiunea că datinile lor la naştere, căsătorie şi înmormântare se aseamănă cu cele ale românilor din Ungaria, Constante atrage atenția asupra faptului că sistemul de credințe al românilor timoceni este un amestec curios de creştinism şi păgânism. Dintre „superstițiunile păgâne" sunt amintite credința în pricolici, dezgroparea morților după 40 de zile, arderea bătrânilor neputincioşi cu fierul roşu după ceafă pentru a le grăbi moartea, precum şi nenumăratele pomeni. Constante, ca şi predecesorii săi, Giuglea şi Vâlsan, observă că timocenii au împrumutat de la sârbi slava (sărbătorirea unui anumit sfânt ca patron al familiei şi al casei). De asemenea, acesta face câteva notații sumare şi despre un „joc ipnotic", care are loc în ziua de Rusalii. Este, desigur, vorba despre „căderea Rusaliilor" sau „căderea din Şoimane", despre care scrisese, la începutul veacului, învățatul sârb Tihomir Đorđević, şi al cărui studiu Constante avea să-l traducă peste câțiva ani. Ceremonia fusese remarcată însă înainte de Đorđević, în jurul anului 1890 de către un institutor sârb, Riznič, şi descrisă de el în revista lui Fr. Krauss, *Am Urquell*. În 1938 şi 1939, G.A. Küppers a asistat la „căderea Rusaliilor" în acelaşi sat şi a fost uimit să regăsească exact acelaşi ansamblu ritual pe care-l descrisese Riznič cu o jumătate de secol înainte (Eliade 1995: 208-208). Important de menționat e că acest obicei se păstrează şi astăzi în satele din jurul localității Duboka, menționată de Đorđević şi de Eliade[8].

O lucrare de mai mică importanță este *Timocul*, semnată de A. Dumitrescu-Jippa şi Octavian Metea şi apărută în 1943 la Bucureşti. Scopul acesteia este să aducă în atenția opiniei publice problema timoceană, adică existența românilor în spațiul de la sud de Dunăre, precum şi încercările oficialităților sârbeşti de a suprima această minoritate românească.

Cele mai importante studii ale acestei perioade aparțin însă celor doi lingvişti clujeni Emil Petrovici şi Ion Pătruț şi au fost publicate în anul 1942 în „Anuarul arhivei de folklor", volumul VI. Studiul lui Petrovici, *Note de folklor dela românii din Valea Mlavei (Sârbia)*, se bazează pe ancheta dialectală efectuată de acesta în anul 1937 pentru *Atlasul Lingvistic Român* II, la sud de Dunăre, în Serbia orientală, şi anume în satul

[8] În perioada interbelică, în Serbia s-a scris foarte mult despre căderea în transă a locuitorilor satului Duboka, aceasta fiind tema preferată atât a jurnaliştilor, cât şi a oamenilor de ştiință – medici sau etnologi.

BDD-A767 © 2006 Institutul de Filologie Română „A. Philippide"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:50:58 UTC)

Jdrela, în timp ce la baza studiului lui Pătruț, *Folklor dela românii din Sârbia*, stă o anchetă condusă în anul 1941 printre prizonierii de origine română din armata iugoslavă (în jur de două mii), o parte originari din Timoc, o parte din Banatul iugoslav, care în acel an au fost predați autorităților militare române, fiind cantonați în patru sate din apropierea Timişoarei.

Dacă despre românii din Krajna scriseseră G. Giuglea şi G. Vâlsan cu 30 de ani înaintea lui Emil Petrovici, acesta, originar, la rândul lui, din Banatul iugoslav, alege, pentru ancheta sa lingvistică, satul Jdrela de pe Valea Mlavei, populația de aici fiind complet necunoscută mediilor ştiințifice româneşti. După o scurtă trecere în revistă a lucrărilor învățaților vremii care au ajuns în regiune (Gustav Weigand, Stojan Romanski şi Ljubomir Jovanović), Petrovici vorbeşte despre sat şi despre împrejurimile acestuia (prima parte a studiului fiind structurată ca un jurnal de teren), apoi despre ocupația, hrana, locuința, portul, viața religioasă şi cultura jdrelenilor. Două dintre cele mai solide subcapitole ale studiului său sunt cel referitor la graiul acestor români (despre care am discutat mai sus) şi cel care le descrie folclorul şi obiceiurile. Petrovici atrage atenția asupra asemănărilor dintre folclorul şi graiul timocenilor din Jdrela şi cel al românilor de pe Valea Almăjului, unde a făcut, de asemenea, anchete pentru Atlasul Lingvistic Român. Acesta observă că, în timp ce descântecele şi practicile magice sunt foarte frecvente, poezia populară este, în acest ținut, pe cale de dispariție: „Aci, la marginea teritoriului românesc, se pare că doinele şi strigăturile sunt pe cale de a pieri. În ce priveşte balada, se pare că a dispărut de mult de la Jdrela. În privința aceasta e o mare deosebire între Românii din spre Morava şi între aceia din spre Timoc, adică din Craina, unde lăutarii păstrează până astăzi cântecele vechi româneşti" (Petrovici 1942: 58). În continuare, reputatul lingvist trece în revistă obiceiurile de peste an, insistând asupra praznicului casei (slava), Sântoaderului, Crăciunului, ilustrând apoi datinile timocenilor din Jdrela la nuntă, naştere şi înmormântare. O culegere de douăzeci şi unu de texte (descântece şi vrăji) referitoare la obiceiurile şi credințele despre care a vorbit în capitolele precedente, precum şi un glosar dialectal, vin să completeze acest studiu foarte dens, care reprezintă şi astăzi o sursă documentară valoroasă pentru etnografi şi lingvişti.

Studiul lui Pătruț, spre deosebire de cel al lui Petrovici, se bazează pe materialul cules de la 47 de informatori din 27 de localități de pe Valea Timocului, stabilind astfel o rețea destul de densă de puncte pe întreaga regiune din estul Serbiei locuită de români. Şi Pătruț constata, la fel ca Petrovici, că, pe măsură ce te îndepărtezi de masa mare a românismului de peste Dunăre, poezia dispare: „Cred că cele spuse de Emil Petrovici despre Jdrela sunt valabile pentru întreagă partea de Vest şi Sud a regiunii locuite de Români: poezia, cântecul, jocul şi portul românesc dispar, iar influența sârbească se accentuează" (Pătruț 1942: 330). Pe lângă paginile dedicate graiului vorbit în regiune, despre care am discutat mai înainte, studiul include şi un subcapitol numit *Obiceiurile*, în care autorul trece în revistă obiceiurile la naştere, nuntă, înmormântare şi, dintre sărbătorile de peste an, aminteşte Crăciunul, Anul Nou, Boboteaza, Paştele, Sântoaderii, Mătcălăul, Sfântul Gheorghe etc. Lucrarea se încheie cu o culegere cuprinzătoare de texte – poveşti, balade, cântece, frânturele, ghicitori, credințe şi superstiții, descântece şi practici magice.

3.3. Perioada de după revoluția din 1989

În perioada regimului comunist a fost absolutizată ideea că etnogeneza românească, geografic vorbind, a avut loc doar în spațiul nord-dunărean. Respingerea teoriei roesleriene a fost însoțită de ignorarea completă a realității istorice a prezenței

BDD-A767 © 2006 Institutul de Filologie Română „A. Philippide"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:50:58 UTC)

româneşti în vremurile medievale la sud de Dunăre. La acestea s-a mai adăugat şi doctrina ceauşistă a „neamestecului în treburile interne" ale altor popoare, aplicată la ţările din spaţiul balcanic. Pe această bază, oficialitatea a împiedicat sau interzis cercetările şi chiar informarea despre existenţa unor comunităţi româneşti aflate dincolo de hotarele statului român. Dacă în ceea ce priveşte situaţia românilor de peste Prut, din motive evident politice, situaţia s-a modificat prin anii '70-'80 ai secolului trecut, nu acelaşi lucru s-a întâmplat şi cu românii sud-dunăreni.

Cu toate acestea, în perioada comunistă, reuşind să treacă de cenzură, a văzut lumina tiparului culegerea *Cântece bătrâneşti şi doine*, semnată de Cristea Sandu Timoc, originar, după cum o arată şi numele, de pe Valea Timocului. Această colecţie impresionantă de peste 500 de texte include şi câteva observaţii cu privire la aria de răspândire a diferitelor motive baladice în Balcani şi la circulaţia anumitor forme folclorice: „Poezia populară timoceană e bogată în cântecele numite «frânturele» sau «drăgostele», în doine, colinde, bocete, cântece de leagăn. În privinţa circulaţiei «frânturelelor» sau «drăgostelelor» şi a cântecului bătrânesc se poate spune că, în timp ce lirica este vie în fiecare cămin timocean, balada mai trăieşte în fiecare comună doar la câţiva barzi pasionaţi, cu memorie capabilă de a putea reţine între 5.000-15.000 de versuri, dintre care mulţi sunt neştiutori de carte" (Sandu Timoc 1967: 21). În orice caz, principalul merit al acestei culegeri este de a fi perpetuat interesul pentru comunitatea românilor timoceni într-o perioadă dificilă pentru etnografia românească.

După 1989 însă, situaţia începe să se modifice. Mediile academice şi ştiinţifice ies din închistarea la care le forţaseră anii de proletcultism şi activitatea de cercetare se intensifică. În această perioadă, Timocul bulgăresc a fost vizitat de mai multe echipe de cercetători români, ale căror anchete de teren s-au concretizat în trei volume referitoare la folclorul, cultura populară şi identitatea acestei grupe etnice – *Românii timoceni din Bulgaria*, de Virgil Nestorescu (1996), *Folclorul românilor din Timocul bulgăresc*, de Nicolae Panea, Cornel Bălosu şi Gheorghe Obrocea (1996) şi *Comunitatea românească de pe Valea Timocului bulgăresc*, de Monica Budiş (2001), precum şi într-o serie de lucrări de mai mici dimensiuni (Bălosu 2004, Panea 2004).

Comunitatea românească de pe Valea Timocului bulgăresc are două părţi convergente: în prima se face o analiză teoretică a factorilor istorici, geografici, social-economici ai comunităţii de pe Valea Timocului în contextul slav înconjurător, în timp ce a doua parte cuprinde transcrierea materialului cules de cercetător, care este structurat în două categorii: aşezări – gospodărie şi obiceiuri, împărţirea zonei studiate fiind făcută în funcţie de satele de *văleni, câmpeni* şi *pădureni*. Volumul se adresează nu doar etnologilor şi folcloriştilor, ci şi publicului larg. Una dintre scăderile principale ale lucrării este însă că textele culese pe teren sunt reproduse într-o transcriere fonetică aproximativă, precum şi faptul că materialele sunt inegale ca amploare şi informaţie.

Folclorul românilor din Timocul bulgăresc este rodul unei cercetări desfăşurate între anii 1993 şi 1995 şi îşi propune să „radiografieze" starea actuală a creaţiei folclorice din această zonă. Transcrierile culegerilor folclorice alcătuiesc cea mai mare parte a lucrării, ele fiind însoţite de un bogat material fotografic şi precedate de un studiu referitor la cântecul popular din regiunea studiată. Volumul este un material util pentru folclorişti, dar într-o măsură mai mică pentru dialectologi, reprezentând un semnal cu privire la starea culturii spirituale a românilor din Timocul bulgăresc.

BDD-A767 © 2006 Institutul de Filologie Română „A. Philippide"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:50:58 UTC)

Cartea lui Virgil Nestorescu, *Românii timoceni din Bulgaria*, a luat naştere în urma anchetelor de teren ale autorului efectuate între anii 1969 şi 1972, precum şi în 1993. Volumul este o culegere de texte dialectale – producţii folclorice de diferite genuri (povestiri şi cântece despre haiduci, „frânturele", descântece, colinde, poveşti, snoave, ghicitori etc.), precum şi naraţiuni privitoare la obiceiuri, tradiţii religioase şi ocupaţii tradiţionale specifice în satele cu populaţie românească din sudul Dunării.

Din 1993 încoace, Otilia Hedeşan a dovedit o preocupare constantă pentru această comunitate, efectuând numeroase anchete de teren atât în Serbia, cât şi în Bulgaria, publicând articole şi studii în care abordează diferite aspecte etnografice şi folclorice ale respectivelor comunităţi româneşti (vezi Hedeşan 1997, 1998 a, 1998 b, 2001), precum şi delicata problemă identitară a timocenilor (Hedeşan 2004). Aceasta, printre altele, aduce în discuţie „caracterul de palimpsest cultural" al creaţiilor folclorice ale timocenilor, aflaţi la punctul de confluenţă al câtorva spaţii simbolice – folclorul românesc, mitologia slavă, credinţa creştină şi contextul istorico-politic al balcanilor (Hedeşan 1999: 227). Acest lucru este de maximă importanţă, deoarece atrage atenţia asupra principalei caracteristici a acestei zone „piele de tigru", adevărat *melting pot*, care, în ciuda diferitelor extremisme care au încercat sau să o „românizeze" complet sau să o „sârbizeze", rămâne un creuzet în care, de-a lungul timpului, s-au contopit credinţele păgâne ale ambelor popoare cu vâna creştinismului, pentru a da naştere incredibilului sistem de credinţe şi practici tradiţionale întâlnit astăzi în Timoc.

4. Cercetări sârbeşti[9] pe Valea Timocului

4.1. Perioada de după al doilea război mondial

În ceea ce priveşte cercetările efectuate în Timoc de specialiştii sârbi după al doilea război mondial, acestea au căpătat un caracter organizat abia după anul 1962, dată la care s-a anunţat intenţia construirii hidrocentralei de la Porţile de Fier şi, prin urmare, inundarea satelor de pe malul Dunării[10].

Institutul de Etnografie din cadrul Academiei Sârbe de Ştiinţe şi Arte din Belgrad a demarat o serie de cercetări în satele respective, care s-au încheiat în anul 1969, dată până la care s-au conceput o serie de monografii ale localităţilor din regiune, publicate în *Zbornik Radova Etnografskog Instituta*, revista Institutului de Etnografie din Belgrad. În anul 1973 apare primul volum al revistei, dedicat Porţilor de Fier, care grupează o parte a rezultatelor acestor cercetări. Însă în capitolul introductiv, referitor la originea locuitorilor de pe malul Dunării şi la limba vorbită de ei, autorii afirmă că populaţia acestei zone vorbeşte limba vlahă, nu română, şi că cea mai mare parte a locuitorilor au migrat din stânga Dunării în urmă cu unul-două secole, impunând populaţiei sârbeşti graiul propriu şi asimilând-o.[11] Românii din această zonă vor fi, prin

[9] Trebuie spus, de la bun început, că numărul lucrărilor sârbeşti cu privire la românii timoceni îl depăşeşte cu mult pe al celor româneşti. Din acest motiv nu vom lua în discuţie toate studiile, ci ne vom focaliza doar asupra celor mai importante.

[10] „În timpul discuţiilor dintre Iugoslavia şi România cu privire la construirea comună a hidrocentralei Porţile de Fier, Institutul pentru Avansarea Activităţilor Comunale al R.S. Serbia s-a adresat Institutului de Etnografie al Academiei Sârbe de Ştiinţe şi Arte cu cererea de a studia habitatul de pe malul sârbesc al Dunării, care, în cazul construirii hidrocentralei Porţile de Fier, va fi inundat complet sau parţial, precum şi de a propune posibile amplasamente pentru strămutarea comunităţilor respective (...)" (Zrei 1973: 9).

[11] „Cercetările referitoare la originea locuitorilor din zona Porţilor de Fier au stabilit că această populaţie e de origine sârbă, dar că limba sa maternă este vlaha (o română arhaică, cu un număr însemnat de elemente slave). Într-o anumită măsură, acesta este un caz foarte interesant: o comunitate care vorbeşte

BDD-A767 © 2006 Institutul de Filologie Română „A. Philippide"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:50:58 UTC)

urmare, taxați drept „populația din nord-estul Serbiei care vorbeşte limba vlahă”. Acesta va fi, timp de multe decade, punctul de vedere al cercetătorilor sârbi cu privire la populația românească de pe malul Timocului, fapt reflectat şi în statisticile şi recensămintele oficiale.

Tot în jurul anului 1965, şi cercetătorii de la Muzeul de Etnografie din Belgrad efectuează ample cercetări etnologice ale satelor din estul Serbiei, concretizate în publicarea unor monografii zonale în *Glasnik Etnografskog Muzeja (Buletinul Muzeului de Etnografie*). Principala scădere a majorității lucrărilor incluse în aceste volume este că nu se menționează dacă materialul publicat este obținut de la români sau de la sârbi, o consecință a faptului că respectivii cercetători nu cunoşteau limba română, dar şi a politicii de moment a etnologiei sârbeşti. Astfel, aceste materiale care vor să dea seama despre cultura tradițională *sârbească* din estul Serbiei oferă – indirect – informații despre cultura *românilor şi sârbilor* de pe aceste meleaguri. Multe lucrări sunt, din nefericire, practic inutilizabile din perspectiva stabilirii unei bibliografii despre românii timoceni, deoarece de cele mai multe ori nu sunt menționate numele satelor unde au fost făcute înregistrările.

Însă, în ciuda tuturor acestor scăderi, *Glasnik Etnografskog Muzeja* a publicat, începând cu anul 1969, o serie de volume dedicate zonelor locuite de români din nord-estul Serbiei, şi anume Resava (1965-1966), Negotin (1968-1969), Bor (1975), Zaječar (1978) şi Kladovo. Din echipa de cercetători ai acestui muzeu au făcut parte şi Nikola Pantelić, Slobodan Zečević şi Petar Kostić, care s-au ocupat, în general, de viața socială, obiceiuri şi credințe populare. Pantelić este semnatarul câtorva studii despre structura familiei şi obiceiurile de nuntă, Kostić s-a ocupat în special de obiceiurile calendaristice de peste an, iar Zečević este autorul unor lucrări despre cultul morților, precum şi despre ființele mitice aşa cum apar în credințele populare ale locuitorilor din Serbia de nord-est.

În anii care au urmat, o serie de reviste de specialitate, cum ar fi *Zbornik Radova Etnografskog Instituta, Razvitak, Glasnik Etnografskog Muzeja* şi *Glasnik Etnografskog Instituta*, au continuat să publice materiale rezultate în urma anchetelor de teren efectuate în zona locuită de români din jurul Timocului. Cercetările au acoperit, pe lângă Đerdap (Porțile de Fier), regiunile Resava, Bor, Zaječar, Kladovo şi Negotin. Au rămas, până în prezent, necercetate Majdanpek, Požarevac şi Golubovac.

Majoritatea studiilor etnografice clasice din Serbia au fost publicate în revistele etnografice menționate mai sus. Acestea îşi propuneau să ofere o descriere completă a culturii tradiționale şi spirituale din diferite regiuni ale țării. În ceea ce priveşte Serbia de nord-est, până nu demult s-a vorbit de „simbioza vlaho-sârbească”, timocenii fiind numiți „membri ai grupului de limbă vlahă”, la care „cultul morților este prezent la fiecare pas, ca să spunem aşa” (Vlahović 1974: 64). Etnologul Slobodan Zečević vorbeşte despre „grupurile etnice ale vlahilor, țărani şi ungureni” (Zečević 1978: 384), dar, în lucrările sale, nu face nici o distincție între diferitele populații din partea răsăriteană a țării. Un bun exemplu în acest sens este studiul său despre cultul morților în regiunea Zaječar. Pe lângă români, acolo mai trăiesc sârbi şi bulgari, aşa că

două limbi. Cea mai mare parte a locuitorilor de aici, ca, de altfel, din toată Serbia de nord-est, au migrat acum o sută-două de ani din partea stângă a Dunării. Aceştia au adus «vlaha» ca limbă maternă, ba chiar au impus-o populației sârbeşti rarefiate” (Zrei 1973: 10).

BDD-A767 © 2006 Institutul de Filologie Română „A. Philippide”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:50:58 UTC)

apartenența etnică a unui anumit obicei poate fi stabilită doar dacă este menționat numele satului, deoarece majoritatea satelor sunt monoetnice.

Trebuie, de asemenea, ținut cont de faptul că toate descrierile etnografice din secolul al XX-lea au fost făcute de cercetători care nu vorbeau româneşte şi că textele au fost culese doar în limba sârbă. Venind dintr-o altă cultură, cercetătorii sârbi au fost fascinați de extraordinarul cult al morților – vizual prin excelență – fascinație care, pe de altă parte, reprezintă motivul pentru care celelalte aspecte ale vieții tradiționale a timocenilor au rămas, practic, necunoscute până în zilele noastre.

4.2. Cercetări recente

În ultimul timp, pe fondul schimbărilor politice din Serbia, interesul cercetătorilor pentru comunitatea în discuție a crescut semnificativ. O serie de etnologi şi antropologi au demarat, individual sau în echipă, anchete de teren şi au publicat studii referitoare la românii timoceni. Trebuie menționat că mulți dintre aceştia sunt chiar români timoceni care s-au dedicat studiului propriei comunități, publicându-şi rezultatele cercetărilor în sârbă şi aducând problema românilor timoceni în atenția opiniei publice şi a mediilor ştiințifice sârbeşti.

Aici trebuie amintit, în primul rând, numele lui Paun Es. Durlić, român originar de pe Valea Timocului, care şi-a dedicat întreaga activitate cercetării comunității de români din jurul oraşului Majdanpek. Acesta, începând cu 1982, a publicat peste treizeci de studii despre practicile magice, repertoriul folcloric sau ritualul slavei la românii timoceni, cele mai multe axându-se însă pe foarte complexul cult al morților (vezi Durlić 1995, 1997, 2003). Acesta a analizat în detaliu tipurile de pâini, focuri şi lumânări rituale, sistemul pomenilor, credințele despre călătoria spre lumea cealaltă, precum şi despre modul de comunicare cu cel decedat şi bocetele rituale. Însă, datorită faptului că nu cunoaşte româna literară, toate textele folclorice publicate de acesta sunt transcrise cu grafie sârbească.

Slavoljub Gacović este un alt cercetător de etnie română din Timoc, care a publicat două culegeri de texte populare din această regiune: una de bocete, *Petrecătura (Cântec de petrecere a răposatului) la vlahii ungureni*, iar alta de descântece, *Descântatul în cultul morților la vlahii din Serbia de nord-est.* În prima, autorul face clasificarea formelor versificate folosite în cultul morților la vlahii ungureni şi țărani, enumeră motivele cosmogonice de bază care apar în *petrecături* şi oferă harta satelor de pe Valea Timocului unde s-au făcut cercetări etnologice şi etnolingvistice (Gacović 2000), în timp ce în a doua – care se bazează pe un corpus impresionant de texte – analizează şi interpretează fiecare stih al descântecelor rostite în cadrul ritualurilor funerare (Gacović 2002).

În ultimii zece ani, etnolingvista Biljana Sikimić, în cadrul unui amplu proiect de cercetare a comunităților multietnice din Balcani, a efectuat o serie de anchete în satele de pe Valea Timocului sârbesc. Abordarea sa este interdisciplinară (antropologică, etnologică, lingvistică), echipa pe care o conduce fiind alcătuită atât din cercetători români, cât şi sârbi, ceea ce face posibilă comunicarea cu informatorii în ambele limbi pe care aceştia le vorbesc. Anchetele sale s-au concretizat într-o serie de studii despre cultura populară a timocenilor, şi anume despre „magia frământării pâinii" (Sikimić 2000 a), obiceiul înfrățitului sau însurățitului (Sikimić 2001), joimărica (Sikimić 2005 b), precum şi despre problemele metodologice ale cercetării de teren în această zonă (Sikimić 2003). Anchetele sale, care la început mizau pe dialectologia tradițională,

BDD-A767 © 2006 Institutul de Filologie Română „A. Philippide"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:50:58 UTC)

vizând reconstrucția culturii populare, cu timpul au evoluat către o antropologie postmodernă, care focalizează mai mult pe interacțiunea dintre cercetător şi informator (vezi, de exemplu, Sikimić şi Sorescu 2004).

5. Alte cercetări

În ultimul timp, comunitatea ştiințifică internațională a început să fie interesată de problematica românilor timoceni. Dejan Dimitrijević-Rufu, etnolog şi antropolog de limbă franceză, este unul dintre cercetătorii care, în ultimii ani, a dovedit o preocupare constantă pentru comunitatea de români din Serbia de răsărit, mai exact pentru satul său natal, Meniţa (Melnica). Acesta a publicat câteva texte despre ritualul slavei (Dimitrijević 2000) şi riturile de trecere (Dimitrijević-Rufu 1994), însă majoritatea lucrărilor sale dezbat tema identității românilor timoceni (Dimitrijević-Rufu 1998 a, 1998 b, 1994). El este cel care a introdus expresia *identitate contextuală* cu privire la această comunitate, atât în ceea ce priveşte individul în relația sa cu statul sau cu comunitatea locală, cât şi cu biserica.

Marijana Petrović-Rignault, tânără lingvistă de limbă franceză, originară tot din Serbia de răsărit (satul Valakonje), a publicat recent două studii care au la bază rezultatele anchetelor sale de teren desfăşurate în satul natal: unul despre formarea viitorului în dialectul vorbit în această zonă (Petrović-Rignault 2005), iar celălalt despre *pomană* (Petrović-Rignault 2006). Acesta din urmă, chiar dacă vine în continuarea vechiului interes al etnologilor pentru ritualurile funerare ale românilor timoceni, urmează linia unei antropologii postmoderne, şi anume autoarea reinterpretează şi revalorizează momentele ritualului, situând formulelor prezentate în contextul lor religios şi analizând funcțiile sociale ale ritului.

Însă studiul cel mai consistent dedicat timocenilor este volumul celor doi sociologi suedezi, Carl-Ulrik Schierup şi Aleksandra Ålund, intitulat *Will They Still Be Dancing? Integration and Ethnic Transformation among Yugoslav Immigrants in Scandinavia.* Conform observațiilor făcute de-a lungul anilor în două comunități de români timoceni stabiliți în Danemarca, respectiv în Suedia, cei doi cercetători iau în discuție profundul ataşament al emigranților față de locurile natale şi conservarea tuturor riturilor de trecere, care rămân strict legate de țara de origine: nici o nuntă, botez, înmormântare sau pomană nu a avut loc în Scandinavia în cele două decenii de migrație. Concluzia lor este că noul spațiu în care timocenii locuiesc este perceput exclusiv ca un teritoriu străin, pe care îl vor părăsi obligatoriu o dată cu ieşirea la pensie, pentru a se reîntoarce în locurile de origine. Ei mai atrag, de asemenea, atenția asupra faptului că emigranții sunt excelenți păstrători ai tradiției şi culturii populare, percepute ca singura legătură solidă cu spațiul natal (Schierup şi Ålund 1986).

6. Concluzii

După cum am văzut, interesul pentru comunitatea de români timoceni nu este de dată foarte recentă, primele însemnări despre aceştia fiind făcute acum un secol şi jumătate. Atât specialiştii români, cât şi cei sârbi au fost preocupați de specificul acestei populații şi de cultura sa populară, însă cercetările lor au urmat traiecte diferite. Etnologii şi folcloriştii români au aplicat principiul etnic, trăgând, nu de puține ori, semnale de alarmă sau aducând, pur şi simplu, în atenția comunității ştiințifice sau a opiniei publice existența acestei comunități româneşti din afara granițelor țării. Învățații sârbi, pe de altă parte, au analizat populația română din nord-estul Serbiei aplicând principiul local: dacă într-o anumită regiune trăiesc şi români, aceştia vor fi studiați

BDD-A767 © 2006 Institutul de Filologie Română „A. Philippide”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:50:58 UTC)

împreună cu celelalte grupe etnice conlocuitoare. Datorită faptului că numărul lucrărilor publicate în România este destul de mic, nici cultura populară a românilor timoceni nu s-a bucurat de atenția care i s-ar fi cuvenit. În mai toate studiile care au văzut lumina tiparului la noi în țară există câteva pagini despre obiceiurile şi folclorul acestei comunități, dar până acum nu a fost editată nici o lucrare ştiințifică de mare amploare despre cultura populară a românilor de pe Valea Timocului. Ca de altfel nici în Serbia, unde lucrurile stau însă diferit. Chiar dacă s-au condus, în general, după principiul regional, în dauna celui etnic, o serie de cercetători sârbi s-au dedicat studierii problematicii „vlahilor" din nord-estul Serbiei, punctele majore de interes pentru aceştia reprezentându-le, după cum urmează: cultul morților şi întreaga pleiadă de acte rituale care preced şi succed funeraliilor; Rusaliile şi jocurile hipnotice care au loc cu această ocazie; presupusul libertinaj al acestei comunități.

În încheiere, trebuie menționat că acest teren, chiar dacă a fost vizitat de o serie de cercetători în ultimele două veacuri, este unul extrem de ofertant. Regiunea este un adevărat muzeu în aer liber, o zonă extrem de tradițională, în care se pot întâlni obiceiuri şi se pot culege texte folclorice care s-au stins de mult în alte locuri. Este, pe scurt, un teren care, la începutul noului mileniu, încă îşi aşteaptă cercetătorul.

Bibliografie

Bălosu, C., *Ritualuri funerare ale vlahilor din Timocul bulgăresc*, „Balcania" – Revista Institutului de Studii Balcanice „Victor Papacostea", Craiova, 2004, p. 111-117.

Bucuța, E., *Românii dintre Vidin şi Timoc*, Cu un adaus de documente, folklor, glosar, fotografii, hărți, in (Constante, Golopenția 1943/II: 23-109).

Budiş, M., *Comunitatea românească de pe valea Timocului bulgăresc*, Bucureşti, 2001.

Constante, C., A. Golopenția, *Românii din Timoc*, Culegere de izvoare îngrijită de C. Constante şi A. Golopenția, vol. I, II, III, Imprimeria Institutului Statistic, Bucureşti, 1943.

Constante, C., *Românii din valea Timocului şi a Moravei*, Bucureşti, 1929.

Dimitrijević-Rufu, D., *Rites de passage, identité ethnique, identité nationale – Le cas d'une communauté roumaine de Serbie*, „Terrain", 22/1994, Paris, p. 119-134.

Dimitrijević-Rufu, D., *The multiple identity of Romanians in Melnica* (Homolje, Serbia), *Name and Social Structure, Examples from Southeast Europe,* New York, 1998 a, p. 49-68.

Dimitrijević-Rufu, D., *Identités contextuelles. Le cas d'une communauté „roumaine" de Serbie*, „Cahiers Balkaniques", no. 25 – „Les Oublié des Balkans", 1998 b, p. 91-117.

Dimitrijević, D., *Le rituel de la „slava" et l'imaginaire communautaore de l'unite. Les Roumains de Homoje et les Serbes en France*, „Revue Européenne des Migrations Internationales", 2 (16)/2000, p. 91-117.

Dobrescu, I.F., N.-L. Dobrescu, *Românii din Serbia*, „Geopolitica", nr.1 (5), an IV, 2005, p. 79-99.

Dumitrescu-Jippa, A., O. Metea, *Timocul*, Bucureşti, Universul, 1943.

Durlić, P.Es., *Kult mrtvih kao osnova za određenje religije Vlaha*, „Etno-kulturološki zbornik", knj. I, Svrljig, 1995, p. 232-240.

Durlić, P.Es., *Nebeska tela u kultu mrtvih kod Vlaha Porečke Reke*, „Etno-kulturološki zbornik", knj. III, Svrljig, 1997, p. 153-158.

Durlić, P.Es., *Nebeska tela i obred „marturija" u kultu mrtvih kod Vlaha severoistočne Srbije*, „Razvitak", Zaječar, 213-214/2003, p. 122-146.

Gacović, S., *Petrecătura (pesma za ispraćaj pokojnika) u Vlaha Ungurjana*, Zaječar, 2000.

Gacović, S., *Bajanja u kultu mrtvih kod Vlaha severoistočne Srbije*, Beograd, 2002.

BDD-A767 © 2006 Institutul de Filologie Română „A. Philippide"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:50:58 UTC)

Georgevici, T., *Printre românii noştri. Note de călătorie*, in (Constante, Golopenția 1943 /1905/III: 23-109).
Eliade, M., *„Şamanism" la români?*, in *De la Zalmoxis la Genghis-Han*, Editura Humanitas, Bucureşti, 1995, p. 201-213.
Hedeşan, O., *„Paştele strămoşilor" în sud-vestul spațiului tradițional românesc*, „Analele Banatului – Etnografie", 3/1997, p. 183-190.
Hedeşan, O., *A.Th. 313A. O variantă actuală*, in *Eugen Todoran – in memoriam*, Timişoara, Editura Marineasa, 1998 a, p. 371-393.
Hedeşan, O., *Românii din Timoc. Aspecte etnografice*, in „Analele Universității de Vest, Timişoara", Seria sociologie, psihopedagogie şi asistență socială, 1998 b, p. 63-72.
Hedeşan, O., *Întâlniri cu Sfânta Vineri – Comentarii la o temă de folclor românesc sud-dunărean*, „Folclor literar", IX, 1998-1999, Tipografia Universității de Vest, Timişoara, 1999, p. 211-229.
Hedeşan, O., *Lăutarii dintr-un sat din Timoc: Repertoriu şi stil interpretativ – aspecte generale*, in *Studii de literatură română şi comparată*, Volumul XVI-XVII, Timişoara, Editura Universității de Vest, 2001, p. 51-61.
Hedeşan, O., *Dilemele unei comunități uitate: vlahii din Timoc*, in *Dilema Europei Centrale: conviețuirea sau coexistența*, Complexul Muzeal Arad, 2004, p. 372-389.
Kanitz, F., *Românii*, in (Constante, Golopenția 1943/1904/III: 11-31).
Mačaj, S., *Običaji Rumuna*, „Razvitak", Beograd, VI/2, 1966, p. 58-69.
Meteş, Ş., *Emigrări româneşti din Transilvania în secolele XIII-XX*, Bucureşti, 1977.
Nestorescu, V., *Românii timoceni din Bulgaria – Grai. Folclor. Etnografie*, Editura Fundației Culturale Române, Bucureşti, 1996.
Panea, N., *O privire asupra folclorului românesc din Timocul bulgăresc*, „Balcania" – Revista Institutului de Studii Balcanice „Victor Papacostea", Craiova, 2004, p. 118-127.
Panea, N., C. Bălosu, G. Obrocea, *Folclorul românilor din Timocul bulgăresc*, Editura Omniscop, Craiova, 1996.
Pătruț, I., *Folklor de la Românii din Sîrbia*, „Anuarul arhivei de folklor", Cluj, VI, 1942, p. 329-384.
Petrovici, E., *Note de folklor de la Romînii din Valea Mlavei (Sîrbia)*, „Anuarul arhivei de folklor", Cluj, VI, 1942, p. 43-75.
Petrović-Rignault, M., *A propos du futur de la modalité: Description du futur en valaque – dialecte daco-roumain de Serbie orientale*, „Balcanica", XXXV, Beograd, 2005, p. 185-198.
Petrović-Rignault, M., *La „pomana" à Valakonje : étude de quelques extraits de tradition orale*, in *Passages, Reflets dans la tradition orale*, Paris-Louvain, Editions Peeters (sub tipar – 2006).
Recensământ *Popis stanovništva, domaćinstva i stanova 2002*, Republika Srbija, Republički zavod za statistiku, CD-rom, 2002.
Romanski, S., *Românii dintre Timoc şi Morava*, in (Constante, Golopenția 1943/1926/: 193-219).
Sandu Timoc, C., *Cântece bătrâneşti şi doine*, Bucureşti, 1967.
Schierup, C.-U., A. Ålund, *Will They Still Be Dancing? Integration and Ethnic Transformation among Yugoslav Immigrants in Scandinavia*, Department of Sociology, University of Umeå, 1986, Sweden.
Sikimić, B., *Magija mešenja hleba*, „Srpski jezik", Beograd, 5, 2000 a, p. 309-337.
Sikimić, B., *Humorni aspekt srpsko-vlaške komunikacije*, in *Jugoslovenski Banat, kulturna i istorijiska prošlost*, Novi Sad, V, 2000 b, p. 112-118.
Sikimić, B., *Običaj „kumačenje" kod Vlaha i Srba u severoistočnoj Srbiji i Južnom Banatu (problemi etnolingvističkih istraživanja)*, in *Исследования славянской диалектологии*, Москва, 7, 2001, p. 112-126.
Sikimić, B., *Полевые исследования „влахов" в северо-восточной Сербии*, in *Актуальиые вопсросы балканското языкознания*, Санкт-Петербург, „Наука", 2003, p. 85-96.

BDD-A767 © 2006 Institutul de Filologie Română „A. Philippide"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:50:58 UTC)

Sikimić, B., *Etnolingvistički pristup vlaškoj duhovnoj kulturi – običaj „kumačenje”*, in *Actele simpozionului „Banatul, trecut istoric şi cultural”,* Editura Marineasa, Timişoara/Novi Sad/Reşiţa, 2005 a, p. 148-158.
Sikimić, B., *Vlaška predanja o Žojmariki*, in *Actele simpozionului „Banatul, trecut istoric şi cultural”,* Editura Marineasa, Timişoara/Novi Sad/Reşiţa, 2005 b, p. 383-393.
Sikimić, B., A. Sorescu, *The Concept of Loneliness and Death among Vlachs in North-eastern Serbia*, „Symposia” – Caiete de etnologie şi antropologie, Craiova, 2004, p. 159-182.
Zbuchea, G., *Românii timoceni*, Timişoara, 2002.
Zečević, S., *Samrtni običaji u okolini Zaječara*, „Glasnik Etnografskog Muzeja”, Beograd, 42, 1978, p. 383-398.
ZREI – „Zbornik Radova Etnografskog Instituta”, 6, 1973, Beograd.
Vâlsan, G., *Studii antropogeografice, etnografice şi geopolitice*, ed. Ion Cuceu, Editura Fundaţiei pentru Studii Europene, Cluj-Napoca, 2001/1913/, p. 220-269.
Vlahović, B., *Običaji stanovništva u naseljima Đerdapskog područija*, „Zbornik radova etnografskog Instituta”, Beograd, 7, 1974, p. 57-78.
Weigand, G., *Românii şi aromânii în Bulgaria*, in (Constante, Golopenţia 1943/1900/: 35-50).

The Popular Culture of the Romanians of Timok Valley – Attempt of Periodization of the Ethnologic Researches –

This paper consists of two parts. In the first one, the author presents a short history of the Romanian community living in eastern Serbia and western Bulgaria, along the border with Romania, on both sides of the river Timok, known under the generic name of Vlachs. She writes about the intensely debated origin of this community, about its dimension and spoken vernaculars (different dialects of the Romanian language). In the second part, the author tries to sketch a synchronic and diachronic periodization of the researches regarding the Vlach popular culture. Thus, she follows three synchronic lines – the researches conducted in Romania, in Serbia and those of the international scientific community, and identifies a few diachronic stages: 1) a pioneer's period, sporadically in the 19th and more emphasized in the beginning of the 20th century; 2) the concretization of the "Vlach theme" in Romania; 3) the period until the Second World War in Romania; 4) the period after the Second World War in Serbia; and 5) the last period, after the Romanian revolution of 1989 and recently in Serbia. The conclusion is that, even if this region has been visited by many researchers in the last two centuries, it is still waiting to be fully discovered.

Institutul de Balcanologie, Belgrad
Serbia

BDD-A767 © 2006 Institutul de Filologie Română „A. Philippide”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:50:58 UTC)